

TÜRKİYE’NİN KARŞILAŞTIĞI DİPLOMATİK KRİZLER SONUCUNDA YAPILAN BOYKOT ÇAĞRILARININ TOPLUMDAKİ YANSIMALARI

FATMA YİĞİT AÇIKGÖZ*

ORCID ID: 0000-0003-3748-1496

AHMET AYHAN**

ORCID ID: 0000-0003-4500-8658

GÜLİS KURTULUŞ***

ORCID ID: 0000-0002-4028-9473

Öz: Günümüz dünya düzeni içerisinde, özellikle güç odaklı siyaset anlayışını benimseyerek emperyal emellerini sürdürmek arzusunda olan ülkeler ve karşılarında çeşitli ilişkiler/sebepler vasıtasıyla bulunan ülkeler arasında yaşanan gerilimlerin sonucunda zaman zaman diplomatik krizler ortaya çıkmaktadır. Bu krizler, ülkeler için karşılıklı ya da tek taraflı yaptırımları beraberinde getirebilmektedir. Bu yaptırımların toplumsal tabanlı biçimi ise boykottur. Bu çalışma, Türkiye’de yaşayan insanların, siyasiler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan boykot çağrılarına yönelik ne şekilde davranış geliştirdiklerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yapılan araştırmanın sonucunda, katılımcıların yarısından fazlasında boykota yönelik düşünsel ve davranışsal bir duyarsızlık görülmüş,

* Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, fatmayigit@akdeniz.edu.tr

** Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ahmetayhan@akdeniz.edu.tr

*** Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Anabilim Dalı, 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri gulisogemen@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.982465>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 13/08/2021
Kabul Tarihi: 12/09/2021

boykot hassasiyeti olan azınlıkta ise güçlü ve istikrarlı bir boykot bilincine rastlanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Boykot, Diplomatik Kriz, Uluslararası İlişkiler, Siyasal İletişim.

REFLECTIONS ON SOCIETY OF CALL FOR BOYCOTT ON THE REASON OF DIPLOMATIC CRISIS FACED BY TURKEY

Abstract: In today's world order, diplomatic crises occasionally arise as a result of the tensions between countries that aspire to pursue their imperial ambitions by adopting a power-oriented understanding of politics and countries that are against them through various relations/reasons. These crises can bring mutual or unilateral sanctions for countries. The socially based form of these sanctions is boycott. In this study, it is aimed to present the what type of behaviours people in Turkey develop against boycott called for by politicians or non-governmental organizations. As a result of this research conducted with the semi-structured interview technique, an intellectual and behavioral insensitivity towards boycott was observed in more than half of the participants, on the other hand in the minority of the participants with boycott sensitivity any strong or stable boycott consciousness was not encountered.

Keywords: Boycott, Diplomatic Crisis, International Relations, Political Communication.

GİRİŞ

Günümüzde Anadolu olarak nitelendirilen bölge, tarihin en eski dönemlerinden beri insanların yaşamak için tercih ettiği önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Bunun başlıca sebepleri ise bölgenin iklim ve doğal kaynaklar açısından oldukça elverişli olmasıdır. Bunların yanı sıra tarih boyunca birçok kadim uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu, günümüz dünya düzeni içerisinde son derece önemli stratejik bir jeopolitik konuma sahip ve yüz yıllardır Batı'nın ilgi alanında öncelikli olmuş cazip bir coğrafyadır. Türkiye'ye olan ilgi; farklı içerik ve sonuçlar içeren diplomatik girişimler aynı zamanda Ortadoğu'ya adeta giriş kapısı ve dünya ekonomisinde küresel bir güç olan Musevi sermayesi bağıntısında İsrail'in güvenlik politikalarını da içermektedir.

Türkiye'nin hassas jeopolitik konumu, çok yönlü ve dengeli bir siyaset sürdürmeyi gerekli kılmaktadır.¹ Bu bağlamda Türkiye'nin dünya siyasetindeki kimliği ve hamleleri, tarihinin ilk yıllarından beri mevcut dünya siyaseti içerisinde önemli ve belirleyici olmuştur. Türkiye'nin büyük ölçüde güvenlikten ve barıştan yana olan uluslararası ilişkileri, cumhuriyetin ilk yıllarından beri korunmuştur. Fakat bloklu bir dünya düzeni, Türkiye'nin bağımsız bir dış siyaset izlemesini güçleştiren bazı iç ve dış koşulların gelişmesine yol açmıştır.² Türkiye, bu durumla bağlantılı olarak uluslararası siyasette sıklıkla bir takım diplomatik krizlerle de karşı karşıya kalmıştır. Nitekim, bu krizler kimi zaman karşılıklı kimi zaman da tek taraflı yaptırımları beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada da diplomatik krizler sonucunda yapılan boykot çağrıları konusunda kamuoyunun görüş ve tepkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gönüllülük esasına göre 20 kişiyle görüşmeler yapılmıştır.

1. ULUSLARARASI DİPLOMATİK KRİZLER VE SONUÇLARI

Uluslararası diplomatik krizler, büyük ölçekli olup iki ya da daha fazla devletin içerisinde bulunduğu ve ulusal ve/veya uluslararası örgütlerin de taraf olarak dahil oldukları kriz durumlarıdır. Bu krizler, genel güvenliği, ulusal çıkarları, sosyal, siyasal ve ekonomik düzenleri tehdit edebilmekte ya da doğrudan zarar verebilmektedir.³ Diplomatik krizlerin ortaya çıkma sebepleri zaman, koşul ve tarafların durumlarına göre farklılık göstermektedir. Tüm bunlar farklı değişkenler olduğundan uluslararası diplomatik krizlerin farklı sebep ve sonuçları söz konusudur. Fakat buna rağmen devletler arasındaki ahdi hukuk ile doğrudan ve/veya dolaylı olarak üç ayrımdan bahsetmek mümkündür:⁴

1. Taraflar arasında halihazırda var olan bir hukuki-siyasi antlaşmanın ihlali

¹ Vefa Kurban – Tekmez Kulu, “Rus-Türk İlişkilerinde Üç Diplomatik Kriz: Karşılaştırmalı Yaklaşım”, *Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar IV*, ed. Ali Rıza Gökbunar vd. (London: IJOPEC Publication, 2018), 90-95.

² Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Karar Alma Ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi* (E-kitap: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yayınları, 2017), v.

³ Sultan Güner, “Türkiye’de Uluslararası Kriz Sonrası Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi Ve Yazılı Basının Tutumu ‘24 Kasım 2015 Türk-Rus Uçak Krizi Örneği’”, *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 1/5 (2017), 43.

⁴ Fuat Aksu – Yunus Çolak, “Türkiye’nin Dış Politika Krizlerinde Ahdi Hukuk: Kıbrıs ve Nahçıvan Krizleri”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 88 (2019), 21.

2. Hukuki-siyasi bir antlaşmanın varlığına rağmen taraflardan en az birinin statüyü farklı yorumlaması ya da doğacak krize uygulanacak açık bir hükmün olmaması

3. Taraflar arasında kabul edilmiş bir antlaşmanın bulunmaması ve taraflardan birinin mevcut durumu kendi lehine kullanmak istemesi.

Ahdî hukuk ile ilgili olan bu ayrımlar, uluslararası diplomatik krizlerin çıkış sebepleri ile ilgili olarak da temel bir çerçeve oluşturmaktadır. Bununla birlikte dünya siyasetinin özgün dinamikleri, her bir uluslararası diplomatik krizi özgün bir şekilde ortaya çıkartmakta ve özgün sonuçlar ortaya koymaktadır.

Diplomatik krizleri tetiklediği kabul edilen gelişme;

- dış politikayı etkileyebilecek herhangi bir konuda ortaya çıkar,
- aniden gelişebileceği gibi belli bir zaman dilimi içerisinde de gelişebilir,
- karar alıcının temel değerlerinde, algısında/gerçekliğinde, önceliklerinde ya da değerlerinde değişiklik yapmaya zorlar,
- karar alıcı bakımından risk, tehlike ya da tehdit şeklinde algılanır,
- durumun neticesinde karar alıcı mevcut sınırlı seçenekler arasından bir seçim yapmak ve karar almak zorundadır,
- karar alıcının aldığı karar doğrultusunda muhatabı olan aktör/aktörlere yönelik bir savaş olasılığı oluşturmakla beraber bu durum her zaman ortaya çıkmaz.⁵

Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu⁶, yaptığı araştırmada Türkiye'nin 1923-2017 tarihleri arasında 36 dış politika krizi yaşadığını raporlamıştır. Bu krizlerin bazılarında Yunanistan, Kıbrıs (GKRY-Yunanistan), Fransa, Suriye gibi süregelen problemleri işaret eden isimlere tekrarlı olarak rastlamak mümkündür. Tüm bu krizlerde Türkiye Cumhuriyeti'nin karar alıcılarının stratejileri, duruşları ve kararları kilit rol oynamıştır.

Uluslararası diplomatik krizlerin, aktör devletler için çeşitli sonuçlarından ve yaptırımlarından söz etmek mümkündür. Tazminat ödemeleri, karar vericilerin kamuoyu önünde özür dilemesi, diplomatik yaptırımlar ya da devletler arası ilişkilerin

⁵ Fuat Aksu, "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri.", *Rodos ve İstanköy Türklüğü*, ed. Mustafa Kaymakçı – Cihan Özgün (İzmir: RIOTKDD, 2014), 57.

⁶ Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu (TDP Krizleri), "TDP Kriz Ana Sayfaları" (Erişim 4 Ocak 2021)

tek taraflı ya da karşılıklı olarak maslahatgüzar seviyesine düşürülmesi diplomatik krizlerin başlıca sonuçlarından. Bu sonuçlardan bir diğeri de toplumsal tabanlı bir eylem olarak dikkat çeken boykottur.

2. DİPLOMATİK KRİZLERİN TOPLUMSAL TABANLI YAPTIRIMI: BOYKOT

Siyaset, varoluşunun yapısı gereği insan ve toplum ile doğrudan bağlantılıdır. Tüm politik karar ve hamleler, özünde toplumun geneli için refah oluşturma amacıyla ortaya konmaktadır. Bununla birlikte demokratik yönetimlerde, birey ve toplum da refah arzusunu siyasi bir irade ile toplumsal uzlaşma neticesinde ortaya koyma eğiliminde ve yükümlülüğündedir. ‘Siyasetin sosyolojisi’ olarak adlandırılan bu karşılıklı etkileşim, bir zincirleme etki olarak siyasetin toplumsal tabanını oluşturmaktadır.⁷

Diplomatik krizler de uluslararası siyasal ilişkilerin bir parçası olduğu için toplum ile yakından ilgilidir. Nitekim krizler, karar vericilerin hamleleri ile milli menfaatlere karşı tehdit oluşturarak topluma dolaylı yoldan zarar verebileceği gibi toplumun sosyal ve ekonomik durumuna karşı doğrudan yıpratıcı olabilecek ucu açık hadiselerdir. Diğeri yandan toplum da, devletin ya da sivil toplum örgütlerinin çağrısıyla, krizin karşı tarafındaki devlet/devletleri yıpratmaya yönelik yaptırımlarda organize bir şekilde rol oynayabilmektedir. Toplum tabanlı bu organize yaptırımlardan en sık kullanılanı ise boykottur.

TDK’nin⁸ yaptığı tanıma göre, “bir işi ya da davranışı yapmama kararı alma” olarak ifade edilen boykotu Smith, “tüketiciye ilişkin bir sorunu ve söz konusu soruna neden olan kuruluşa etki etmek amacıyla ürünlerin satın alınmasını engelleyen tüketici egemenliğinin sistematik olarak kullanılması” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹ Friedman ise, tüketici boykotunu, “belirli hedeflere ulaşmak amacıyla bir veya birden çok grubun tüketicileri, seçilmiş bazı ürünleri satın almamaları yönünde yapılan manipölasyonlar” olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Boykotun tarih içerisinde gelişen birkaç farklı tanımlaması olmasına karşın, günümüzde sıklıkla “dış politikada yaptırım biçimlerinden biri” olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹

⁷ Ahmet N. Yücekök, *Siyasetin Toplumsal Tabanı* (Ankara: A. Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1987), 4.

⁸ TDK Sözlük, “Boykot” (23 Ocak.2021).

⁹ N. Craig Smith, *Morality and the Market Consumer Pressure for Corporate Accountability* (New York: Routledge, 1990), 140.

¹⁰ Monroe Friedman, *Consumer Boycotts* (London: Routledge, 1999), 4.

¹¹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (İstanbul: Der Yayınları, 2000), 186.

Tüketici boykotları yalnızca bir markaya ait ürünleri ya da belirli bir ülkenin ürününü satın almama şeklinde sınırlandırılmamalıdır. Boykotlar bazı çevrelerce, birtakım sorunları çözmek adına ilgili mekanizmaları bilgilendirerek harekete geçirmek için kullanılır. Bununla birlikte boykotların büyük ölçekli toplumsal hareketleri başlatmak için de kullanıldığı görülmektedir. Smith, boykotların şirketler için denetim mekanizması işlevi görerek kurumsal sosyal sorumluluğun desteklenmesine aracılık yaptığını ifade etmektedir.¹² Tüketici boykotları, bireysel karar sürecinin bir sonucu gerçekleşebileceği gibi danışma gruplarının etkisiyle ya da kültürel etmenler sonucunda da meydana gelebilmektedir. Tüketici davranış teorisine göre, tüketici satın alma ve tüketim kararları, katıldıkları veya katılmak istedikleri danışma gruplardan etkilenir.¹³

İlgili alan yazın incelendiğinde tüketici boykotlarının iki farklı yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. İlk yaklaşım boykotları, doğrudan, dolaylı ve ikincil olmak üzere gruplandırılan yaklaşımdır. Doğrudan boykotlarda tüketiciler, bir şirkete ait ürünlerin tümünü satın almama şeklinde tepki gösterirken dolaylı boykotlarda, faaliyetlerini onaylamadıkları için bir şirketi ya da ülkeyi boykot etmektedirler. Doğrudan boykotlar genellikle bireysel deneyimler sonucu tüketicinin satın aldığı ürün kaynaklı sorunlar neticesinde verilen bir tepki şeklinde ortaya çıkarken dolaylı boykotlar ise genellikle diplomatik sorunlar sonucunda yabancı bir ülkenin bazı politikalarının olumsuz değerlendirilmesi sonucunda meydana gelmektedir.

Bunun yanı sıra, boykotu düzenleyenlerin boykot edilene doğrudan ulaşamayacağı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Böyle durumlarda boykotu düzenleyenler, asıl hedefe baskı uygulayacak başka bir hedef seçerek, aracıyı bir baskı unsuru gibi kullanabilmektedir. Bu duruma ‘ikincil boykotlar’ denmektedir.¹⁴ Örneğin uluslararası bir krizde toplum, karşı devlet üzerinde doğrudan yıpratıcı bir etkiye sahip olmasa da o ülkeye ait ithal ürünleri satın almayarak ihracatçı firmalar aracılığıyla devletin karar vericileri üzerinde iktisadi bir baskı oluşturabilmektedir.¹⁵

Boykotları sınıflandırırken kullanılan ikinci yaklaşım ise boykotları fonksiyonlarına göre gruplandırmaktadır. Bunlar: Araçsal, dışavurumcu açıklayıcı, cezalandırıcı ve pozitif satın alma olarak adlandırılan boykotlardır¹⁶ ¹⁷. Araçsal

¹² Smith, *Morality and the Market Consumer*.

¹³ Betül Balıkcıoğlu vd., “Şiddet İçermeyen Bir Eylem Olarak Dolaylı Tüketici Boykotlarının Oluşum Süreci ve Türkiye İçin Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 62/3 (2007), 85.

¹⁴ Freidman, *Consumer Boycotts*, 14.

¹⁵ Y. Doğan Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 62.

¹⁶ Freidman, *Consumer Boycotts*.

¹⁷ Smith, *Morality and the Market Consumer*.

boycotlarda, fiyatları düşürmek veya şirketin belirli uygulamalarını değiştirmek amaçlanır. Dışavurumcuacıklıyıcı boycotlar ise, genellikle organize olmayan, ilan edilen fakat uygulamaya yansımayan boycotlar olarak ifade edilmektedir. Cezalandırıcı boycotlar, sorumsuz davranan şirketlerin zarara uğratılması amacıyla yapılırken pozitif satın almada ise diğer boycot uygulamalarının aksine bir markanın veya ülkenin ürünleri bir amaç doğrultusunda desteklenmektedir.

Amacı ya da tipolojik sınıflandırması ne şekilde olursa olsun tüketici boycotları, işletmeler için ciddi sorunlar doğurabilmektedir. Satışların düşmesine neden olmakla birlikte kurum itibarı üzerinde de olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Özellikle uluslararası baskı aracı olarak kullanılan boycotlar diplomatik birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İlk olarak kuzeybatı İrlanda'nın Country Mayo bölgesinde ortaya çıkmış olan boycot, dünyanın pek çok yerinde, pek çok farklı sebep ve şekilde kullanılarak günümüze gelmiştir. Tarım işçilerinden hayvan hakları savunucularına, çevrecilerden feministlere, bölgesel, ulusal ya da uluslararası olarak pek çok alanda kullanılmıştır. Boycot eylemini ortaya çıkartan kızgınlık hali, milletin ortak bilinç ve duyarlılıklarını da ön plana çıkartarak kolektif eylemin örgütlenmesini sağlar. Bu örgütlü eylemler ise tüm ulusa politik bir kimlik kazandırmaktadır.¹⁸ Bu bağlamda boycot için toplum tabanlı, silahsız ve ekonomik bir yıpratma biçimi demek mümkündür.

2. 1. Diplomatik Krizler Sonucunda Dünyada Gerçekleşen Boycot Örnekleri

Boycot dünyanın pek çok ülkesinin ve pek çok ticari markanın zaman zaman karşı karşıya kaldığı bir durumdur. Sebepleri çeşitli olmakla beraber insan, kadın ya da işçi hakları ihlali, ırkçılık, çevreye ve hayvanlara karşı duyarsızlık, inançlara yapılan saygısızlık gibi genel olarak 'ihlal' teması üzerinde gelişen olaylar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin karşı karşıya kaldığı diplomatik sebepli boycotlar ülkeler açısından bazen küçük çaplı bazen de oldukça büyük çaplı zararlar doğurabilmektedir. Bunlardan bazılarını örnek vermek, boycot konusuna ışık tutmaya yardımcı olacaktır.

İsrail'in, Filistin üzerinde uyguladığı politika pek çok yönden oldukça yoğun bir şekilde birçok ülke yönetimi ve halkları tarafından eleştirilmekte ve İsrail menşei ürünler sıklıkla boycot edilmektedir. Yoğun olarak Müslüman nüfuslu ülkelerin yanı sıra, çoğunluk nüfusu Müslüman olmayan ülkelerin de İsrail'i boycot ettiklerine rastlanmaktadır. Bu da İsrail boycotunun bir inançsal mücadele alanının ötesine geçip bir insan hakları meselesine dönüştüğünü gösteren işaretlerdendir.

¹⁸ Çetinkaya, 1908 Osmanlı Boykotu, 57-59.

İsrail'e yönelik boykotlar, akademik, kültürel ve ekonomik olarak sınıflandırılmıştır. Akademik açıdan Güney Afrika, ABD, İngiltere, Hindistan, İsveç, İrlanda, Brezilya, Belçika, İtalya gibi pek çok ülkede binlerce akademisyen İsrail'e yönelik akademik boykotu destekleyen açıklamalara imza atmıştır. Bunun yanı sıra Johannesburg Üniversitesi, İsrail'de bulunan Ben-Gurion Üniversitesi ile 2011 yılında tüm resmi ilişkilerini sonlandırmıştır. AB Araştırma Fonu alıcısı 160 kişi, İsrail üniversitelerini AB programlarından dışlama çağrısı yapmıştır. İsrail'e yönelik akademik boykot Amerikalı, Afrikalı, İrlandalı, Belçikalı, Birleşik Krallıklı ve Katarlı pek çok dernekten de destek almıştır.¹⁹

İsrail'in Filistinliler üzerinde uyguladığı baskıya yönelik farkındalık dünya çapında arttıkça her geçen gün daha fazla sanatçı kültürel boykota katılarak İsrail'deki performanslarını iptal etmektedirler. İsrail'e yönelik kültürel boykotu destekleyen kültürel figürler arasında Chuck D., Roger Waters, John Berger, Naomi Klein, Elvis Costello, U2, Björk, Snoop Dogg, Cat Power ve daha pek çok sanatçı ve yazar yer almaktadır. İsraili organizatörlerin uluslararası sanatçılara kültürel boykota meydan okumaları için büyük meblağlar teklif edilmesine rağmen ünlü sanatçıları çekmenin giderek zorlaştığından şikayet ettikleri bilinmektedir.²⁰

İsrail'e yönelik boykotların en sık dile getirilen boyutu kuşkusuz ekonomik boykottur. İsrail menşeli ürünler ya da İsrail ile iş/yardım/sponsorluk ilişkisi içerisinde bulunan markalara yönelik boykotlar markaları zaman zaman milyonlarca Dolar zarara uğratabilmektedir. Tüketiciler bu markalara uyguladıkları boykot ile birlikte bu markalar üzerinden İsrail'e yönelik bir yaptırım hedeflemektedirler. Bu boykotların en bilinenleri AXA, Caterpillar, Coca-Cola, Hewlett-Packard, HSCB, Puma gibi uluslararası markalara ve İsrail hurmalarına yönelik olanlardır.²¹

İngiltere ve Rusya arasında 2018 yılında yaşanan diplomatik kriz ise futbol ile bağlantılı bir boykot ortaya çıkarmıştır. Dönemin İngiltere Başbakanı Theresa May, eski Rus casusu Sergey Skripal ve kızının zehirlenmesi olayında Rusya devletinin suçlu olduğunu belirtmiş ve İngiltere'nin 2018'de Rusya'nın ev sahipliği yapacağı Dünya Kupası organizasyonuna diplomatik düzeyde katılmayacağını duyurmuştur. Bu duyuru ile birlikte İzlanda, Polonya ve Avustralya da 2018 Dünya Kupası'nı boykot etmiş; İsveç ve Japonya ise boykot konusunu istişare etmişlerdir.²²

¹⁹ Boycott Divestment Sanction (BDS), "Academic Boycott" (Erişim 30 Ağustos 2021)

²⁰ Boycott Divestment Sanction (BDS), "Cultural Boycott" (Erişim 30 Ağustos 2021)

²¹ Ethical Consumer (EC), "Boycotts List" (Erişim 30 Ağustos 2021)

²² Sercan Tezcanoğlu, "Rusya'da Yapılacak 2018 Dünya Kupası Tehlikeye Girdi", *CNN Türk* (28 Mart 2018), 1.

2005 yılında Danimarka’da bir dergide Hz. Muhammed’in karikatürize edilmesi sebebiyle, Müslüman nüfus yoğunluğu barındıran pek çok ülkede Danimarka menşeli ürünlere yönelik boykot kampanyaları düzenlemiştir. Bunun ardından 2020 yılında Fransa’da bir öğretmen bu karikatürleri sınıfta öğrencileri ile paylaşması ve bu sebeple öldürülmesi hadisesi yeni bir boykot dalgasının ilk adımı olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, “farklılıklara saygı” temalı açıklamaları ile Hz. Muhammed karikatürlerinin arkasında durmuştur. Macron’un bu açıklamaları Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Pakistan Başbakanı Imran Khan ile Irak, Fas, Ürdün, Filistin, Lübnan gibi ülkelerin sivil toplum kuruluşları tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bununla birlikte Ürdün, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Mısır, Libya, Suriye ve Gazze Şeridi’nde Fransız menşeli ürünlere yönelik boykot kampanyası başlatılmıştır. Fransa Dışişleri Bakanlığı ise Arap ülkelere bu boykotun önlenmesi yönünde çağrıda bulunmuştur.²³

2. 2. Diplomatik Krizler Sonucunda Türkiye’de Gerçekleşen Boykot Örnekleri

Devletler arasında yaşanan gerginlikler, bu devletlerde yaşayan vatandaşların bu durumu milli bir husus olarak görüp, bir vatanseverlik göstergesi olarak muhatap devletin ithal ürünlerini satın almaması sonucunu doğurabilmektedir. Bunun yanı sıra dini değerlere, muhatap devletin karar alıcıları tarafından yapılan hakaret, tehdit ya da aşağılama da boykota dini sebepli katılımın güdüleyicisi olmaktadır.²⁴ Diplomatik krizler sonucunda Türkiye’de yapılan boykotlar da kimi zaman milliyetçi kimi zaman ise inançsal hassasiyetler sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de uygulanan ve toplumda en fazla karşılık bulan boykot çağrılarında biri Türkiye’nin baskıları sonucu Suriye’den çıkmak zorunda kalıp bir dizi ülkeye gittikten sonra 1999 yılında İtalya’nın Roma şehrinde olduğu tespit edilen bölücü terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ı İtalyan hükümetinin Türkiye’ye iade etmemesi ve hatta sahiplenmesi üzerine yapılan çağrı olmuştur. Hem devlet yetkilileri, hem üniversiteler, hem de sivil toplum kuruluşları tek bir ağızdan İtalyan ürünlerine yönelik boykot çağrısında bulunmuşlardır. Bunun karşılığında ise Türk halkı, tarihinde görülmuş en büyük boykot hareketlerinden birine imza atarak İtalya’yı 1.2 milyon Euro zarara uğratmıştır. Turizm ilişkileri dahil tüm ticari ilişkiler tek taraflı olarak durma noktasına gelmiştir.²⁵ İtalya boykotu öylesine bir hal almıştır ki, tamamen Türk sermayeli bir

²³ BBC News, “Fransa’dan Arap Ülkelerine Çağrı: Boykot Kampanyalarını Önleyin” (25 Ekim 2020), 1.

²⁴ Adem Uysal – Yavuz Cömert, “Tüketici Boykotu Katılım Güdülleri: Muş İli Örneği”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 8/1 (2017), 102.

²⁵ *Vatan*, “İstersek canlarımızı acıtabiliriz” (12 Ekim 2006), 1

marka olmasına rağmen, ismindeki İtalyanca çağrışımından dolayı İtalyan malı zannedilen bazı markalar bile boykottan nasibini almıştır.²⁶ Bir vatandaşın Bellona marka koltuk takımını yakması, halihazırda satın alınmış İtalyan menşeli ürünlerin imha edilmek istenmesi, çizme (İtalya'nın coğrafi sembolü) yakmak gibi boykot türleri, bu boykot bağlamında toplumdaki boykot bilincindeki aksaklıklara da işaret etmesi yönünden dikkat çekicidir.

Türkiye’de boykot çağrısına sebep oluşturan diğer olaylar ise şöyle sıralanabilir: Fransa’nın Ermeni iddialarını ‘soykırım’ olarak kabul etmesi (2006), Danimarka’da yayın yapan bir derginin Hz. Muhammed’i betimleme yoluyla tahkir eden karikatürler yayınlaması (2005) ve İsrail’in Mavi Marmara baskını (2010) ile Gazze saldırılarıdır.²⁷ Yakın tarihte gerçekleşen, ABD ile yaşanan Rahip Brunson krizi (2018) ve son olarak Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve yetkililerin Hz. Muhammed’i konu alan karikatürleri savunmaları ve İslam karşıtı açıklamaları sebebiyle yapılan boykotlar (2020) da Türk siyasi tarihinde yerlerini almıştır.

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen boykotlardan en çok ses getiren ve diplomatik ilişkiler nezdinde kırılmalar oluşturan yakın tarihli iki örnek olarak Mavi Marmara baskını sonrası İsrail devletine karşı yapılan ve Rahip Brunson krizi sonrası ABD’ye karşı yapılan boykotlar ve bunlara dair toplumsal yansımalar konu edilecektir.

Türkiye, hem ABD hem de İsrail için ilişkileri tarihsel öneme sahip olan bir ülkedir. Türkiye, ABD tarafından kaybetmeyi göze alınamayacak ‘stratejik’ ya da ‘imtiyazlı’ bir ortak konumundadır. Bu açıdan iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler denge politikası üzerine kurulmuştur. İsrail için ise bölgede Arap olmayan yapısıyla bir emniyet sübabı olarak kabul edilmektedir.²⁸ ABD ve İsrail ile diplomatik ilişkiler bu denli önemli olduğundan bu ülkelerle yaşanan krizler ve bu ülkelere yönelik boykotların incelenmesi, ülkeler arası stratejik işbirliklerinin yapısına ışık tutması bakımından önemlidir.

2. 2. 1. Mavi Marmara Krizi-İsrail Ürünleri Boykotu (2010)

İsrail’in bir süredir Filistin/Gazze halkı üzerinde uyguladığı ambargo pek çok ülkede birçok devlet ve STK tarafından tepki görmüş ve bu bağlamda Gazze’ye insani yardım amaçlı pek çok organizasyon düzenlenmiştir. İstanbul merkezli İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) da bu organizasyonlardan birinde Gazze’ye insani yardım malzemesi götürmeyi amaçlamıştır.

²⁶ Ferruh Uztuğ, *Markan Kadar Konuş* (İstanbul: MediaCat Yayınları, 2008), 260.

²⁷ Uysal – Cömert, “Tüketici Boykotu Katılım Güdülleri: Muş İli Örneği”, 97.

²⁸ Ahmet Ayhan, *Propaganda Nedir?* (Konya: Literatürk Yayınları, 2007), 252-253.

2010 yılında organizasyonunu *Free Gaza Movement* isimli Kıbrıs merkezli bir vakfın düzenlediği ‘Gazze Özgürlük Filosu’, İsveç ve Yunanistan gibi ölkelerden STK’ların da katılımıyla Gazze’ye insani yardım götürmek için yola çıkmış olan sekiz gemiden oluşmuştur. Bu filoya, İHH da *Mavi Marmara*, *Defne Y* ve *Gazze I* isimli üç gemi ile katılım sağlamıştır. Filonun amiral gemisi ise *Mavi Marmara* olmuştur. *Free Gaza Movement* liderleri ile İHH yetkilileri filonun amaçlarını şöyle sıralamışlardır:²⁹

- a. Gazze’deki durum ve ablukanın etkileri hakkında uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek,
- b. Ambargoyu kırmak
- c. İnsani yardımı ve desteği Gazze’ye ulaştırmak.”

Gazze halkına umut vermek, destek olmak, özelde bölge barışı, genelde ise dünya barışı amacı iddiasıyla yola çıkan filo, Akdeniz’de uluslararası sularda İsrail Savunma Kuvvetleri tarafından saldırıya maruz kalmıştır.³⁰ Geminin kaptanının İsrail’e, gemideki 600 yolcu ve insani yardım malzemesi hakkında bilgi vermesine rağmen 31 Mayıs 2010, saat 04.30’da Mavi Marmara gemisine askeri bir operasyon düzenlenmiştir. Bu operasyon sonucunda gemide bulunan 10 kişi yaşamını yitiren 50’den fazla aktivist de yaralanmıştır.³¹

Bu olay ile birlikte Türkiye, bir STK olarak İHH’nin yaşamış olduğu mağduriyeti devlet düzeyinde bir tehdit olarak değerlendirip ‘sahiplenmiştir’. Sonrasında ise olay kriz olarak adlandırılmış, Türkiye’nin İsrail’den özür, tazminat, ablukanın kalkması gibi bir dizi talebi olmuştur.³²

Mavi Marmara krizi, olay gününden itibaren ulusal ve uluslararası medyada yer bulmuş ve özellikle Türk kamuoyu nezdinde yoğun ilgi görmüştür. Türkiye’nin, İsrail’in Gazze’de gerçekteşirdiği saldırıları sık sık eleştirmesi iki öлке arasında 2000’li yılların başından beri olumsuz bir siyasi hava oluşturmaktaydı. Bunun yanı sıra 2009’da Davos’ta yaşanan gerilim ile Türk kamuoyu ve basını da Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerle ilgili duyarlılık geliştirmiştir. Davos’ta bir forumda bir araya gelen Türkiye

²⁹ United Nations (UN), *The Question of Palastine Report* (UN, 2010), 19.

³⁰ Ayşe Küçük – Tuğçe Kafdağlı Kuru, “Dış Politika Krizi Tetikleyicisi Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Mavi Marmara Örneği”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler*, ed. Tayyar Arı – Ferhat Pirinççi (Bursa: Dora Yayıncılık, 2016), 796.

³¹ UN, *The Question of Palastine Report*, 25.

³² Küçük – Kafdağlı Kuru, “Dış Politika Krizi Tetikleyicisi Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Mavi Marmara Örneği”, 801.

Cumhuriyeti başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dönemin İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik tepkileri Türkiye ve İsrail arasındaki en önemli kırılmalardan birisidir.

Mavi Marmara ise, Davos gerilimi sonrası iki ülke ve kamuoyları arasındaki gerilimi fazlasıyla tırmandırmıştır. Olayda 10 kişinin yaşamını yitirmesi, 50'den fazla insanın yaralanması ve Filistin'e yapılmak istenen insani yardımın engellenmesi Türk kamuoyunda çok şiddetli tepkiyle karşılanmıştır. Bunun üzerine hem yazılı hem görsel medyada İsrail menşeli ürünlerin satın alınmamasına yönelik boykot çağrıları yer almış, pek çok belediye billboardlar aracılığıyla, kamuoyu ise Facebook üzerinden bu çağrılara destek olmuştur.³³ Tüketiciler Birliği gibi bazı STK'lar da İsrail hükümeti ve ordusuna destek veren markaların satın alınmaması yönünde Türk tüketicileri uyararak boykot çağrısına katılmıştır.³⁴

2. 2. 2. Rahip Brunson Krizi - ABD Ürünleri Boykotu (2018)

“Rahip Brunson Krizi” ismiyle bilinen olay, 2018 yılında ABD’li rahip Andrew Brunson’un, işlediği iddia edilen suçlardan ötürü Türkiye’de devam eden yargılanma süreci esnasında Türkiye ve ABD ülkeleri arasında, iki ülke ilişkilerini pek çok yönden etkileyecek bir kriz olarak gerçekleşmiştir. İzmir Diriliş Kilisesi’nde rahip olarak görev yapan ABD vatandaşı Andrew Brunson, 9 Aralık 2016 tarihinde göz altına alınarak tutuklanmıştır. Yargılama süresince rahip Brunson’un FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) ve PKK gibi terör örgütleri ile bağlantılı olduğu ve bunlar adına casusluk yaptığı iddiası ile tutukluluğu devam etmiştir.³⁵

15 Temmuz soruşturmasında bir ‘gizli tanığın’ rahip Brunson’un aleyhinde ifade vermesi sonucunda ‘devletin gizli kalması gereken bilgilerini siyasal veya askeri casusluk amacıyla temin etmek’ suçlamasıyla Brunson’ın 35 yıla kadar hapsi istenmiştir. 16 Mayıs 2017’de Washington’da gerçekleşen Trump-Erdoğan görüşmesinde, rahip Brunson meselesi ilk kez gündeme gelmiş ve Trump, Brunson’ın serbest bırakılmasını talep etmiştir. Buna karşılık olarak, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 28 Eylül 2017’de Beştepe’de yaptığı konuşmada şu sözlere yer vermiştir: “Diyorlar ki, papazı bize verin. Bir papaz da sizde var. Siz onu bize verin biz de onu yapalım yargıda gereğini size verelim”. Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu sözleri ile ABD’de

³³ H. Emre Zeren vd., “Dijital Çağda Davutoğlu Döneminden Günümüze Türk Dış Politikasının ‘Sıfır Sorun Söylemi’ Bağlamında Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22/15 (Aralık 2017), 1884.

³⁴ *Haberler*, “Tüketiciler Birliği’nden İsrail Mallarına ‘Cephane Bizden Değil’ Boykotu”, (9 Eylül 2011), 1.

³⁵ Samed Soy – Yılmaz Türker Sandıkcı, “Basında Hegemonik Söylem: Andrew Craig Brunson Krizi Örneği (Siyasi İktidar ile Sabah İnternet Gazetesinin Andrew Craig Brunson’un Tutuklanması ve Salıverilmesi Süreçlerinde Geliştirdiği Söylemlerin Karşılaştırılması)”, *Electronic Turkish Studies* 15/5 (2020), 2564..

bulunan FETÖ lideri Fethullah Gülen'i işaret etmiştir. Hakkında hazırlanan iddianamede FETÖ/PYD üyeliği ve yöneticiliğinden ömür boyu hapsi istenen rahibin, ilk duruşmada karar çıkmayınca ikinci duruşma tarihi olan 7 Mayıs'a kadar tutukluluk hali devam etmiştir. 19 Nisan tarihinde Trump, "Papaz Brunson Türkiye'de zulme uğruyor" açıklamasını yapmış ve akabinde ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Wess Mitchell, Brunson'ın serbest bırakılmaması halinde "Türkiye için sonuçları olabilir" sözlerini kaydetmiştir. Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, ABD'den gelen bu çağrılara, hukuki sürece müdahale edilemeyeceği ve sonucun beklenmesi gerektiği şeklinde cevap vermiştir. Bu aşamadan sonra ABD'de Brunson konusu F-35 savaş uçakları ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. 18 Temmuz 2018'de Brunson'un tahliye başvurusuna yapılan üçüncü ret ile birlikte ABDli senatörler ve Trump harekete geçerek, Türkiye'ye uluslararası finans kurumlarınca kredi verilmesini engellemek adına çalışmalar başlatmışlardır. Bu organize çalışmalardan ilki ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence tarafından, "ABD, Türkiye'ye bazı ekonomik yaptırımlar uygulayacak" açıklaması ile birlikte gelmiştir. Bu açıklamayı ise Trump'ın Twitter üzerinden yaptığı, "ABD, harika bir Hristiyan, aile babası ve harika bir insan olan Rahip Andrew Brunson'ın uzun süreli tutukluluk hali sebebiyle Türkiye'ye geniş yaptırımlar uygulayacak. Brunson çok acı çekiyor. Bu masum din adamı hemen serbest bırakılmalı." açıklamaları takip etmiştir. Bu açıklamalar ile birlikte siyaset ve ekonomi alanında şok etkisi yaşanmıştır. Ankara ise Pence ve Trump'ın bu açıklamalarına rest cevabı vermiş ve durum ABD ve Türkiyeli mevkidaşlar düzeyinde değerlendirilmiştir. Akabinde ise İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, ABD tarafından kara listeye alınarak ülkeye girişleri yasaklanmış ve ABD ile tüm ticari ilişkileri dondurulmuştur. Trump ise yaptığı açıklamalarda Türkiye'den ithal edilen ürünler üzerindeki gümrük vergilerinin artırılacağını söylemiş, Türkiye ile ilişkilerin iyi olmadığını altını çizmiştir. 12 Ekim 2018 tarihinde görülen Brunson davası duruşmasında Andrew Brunson'a 3 yıl 1 ay 15 gün hapis cezası verilmiş, ev hapsi ve yurt dışı çıkış yasağı da kaldırılmıştır. Kararın hemen ertesinde ise rahip Brunson yurt dışına çıkış yapmıştır.³⁶

Türkiye ve ABD ilişkilerinin seyrini çok yönlü ve kapsamlı olarak değiştiren bu krizin en fazla etkilediği alan kuşkusuz ekonomi olmuştur. Krizin getirdiği gerilim ile birlikte, piyasalarda da olağan dışı hareketlenmeler söz konusu olmuştur.

Rahip Brunson'un tutukluluk hali devam ederken ABD'nin yaptırım tehditlerine karşı TBMM'de de ortak bir ABD protestosu gerçekleşmiştir. AK Parti, CHP, MHP ve İyi Parti, "ABD'nin tehditlerine halkımızın ortak dayanışması ve kararlılığı ile 'hayır' diyoruz. Türkiye hükümetinin iki bakanına yönelik ABD'nin yaptırım kararını şiddetle protesto ediyoruz." şeklinde bir ortak açıklama yapmışlardır. Bu açıklamayı,

³⁶ Sertaç Aktan, "Adım Adım Brunson Krizi: Nereden Çıktı, Nasıl Çözüldü?", *Euronews*. (12 Ekim 2018), 1.

kamuoyunu ABD ürünleri boykotuna davet etmek olarak da yorumlamak mümkündür. Nitekim sosyal medya kullanıcıları, #ABDyereklamverme etiketi ile yerli firmalara, FOX TV, Google, Instagram, Youtube, Twitter gibi ABD menşeli medya kanallarına reklam boykotu yapması çağrısında bulunmuştur.³⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan da Türk halkına ABD ürünlerini boykot etmeye davet etmiştir. Erdoğan, “Daha çok üreteceğiz, daha çok ihraç edeceğiz... Onların iPhone’u varsa öbür tarafta Samsung var, Venüs var, Vestel var...” diyerek ABD menşeli elektronik ürünlerin alternatiflerinden bahsetmiş, Türk tüketicilerini bu markaların ürünlerine yönlendirmiştir.³⁸ Siyasilerin ve sosyal medya kullanıcılarının yanı sıra bazı STK’lar da boykot çağrısına destek vermiştir.

3. YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Amacı ve Veri Toplama Aracı

Devletler arasında yaşanan gerginlikler, bu devletlerde yaşayan vatandaşların bu durumu kimi zaman milli, kimi zaman da inançsal hassasiyetler ekseninde değerlendirip, muhatap devletin tecimsel markalarını satın almaması sonucunu doğurabilmektedir. Ülkemizde de farklı sebeplerle diplomatik gerilimler yaşanan bazı ülkelere ait ürünlerin alınmamasına yönelik gerek siyasi, gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından çağrılar yapılarak bu ürünler boykot edilmiştir.

Bu çalışmada da Türkiye’de yaşayan insanların siyasiler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan boykot çağrılarına yönelik geliştirdikleri davranışları belirlenmek istenmiş ve bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel yöntemler kullanılarak yapılan araştırmalar, sosyal olaylar ve psikolojik tespitler konusunda derinlemesine araştırma yapma şansı sağlamaktadırlar.³⁹ Nitel araştırma tekniklerinde, araştırmacıların fenomenler hakkında öğrendiklerini yansıtmak için sayılar yerine kelimeler kullanılır. Araştırmada elde edilen verileri desteklemek adına, katılımcıların görüşlerine atıfta bulunan kesit ve belgelere yer verilir bununla birlikte örnekleme genellikle rastgele olmayıp belirli bir amaç için belirlenir ve bütün nitel araştırmalar anlamın nasıl inşa edildiğiyle ilgilidir.⁴⁰ Bu bakımdan temel amacı tüketicilerin yapılan boykot çağrılarını konusunda hassasiyetlerini tespit etmek, bu çağrılar konusundaki fikirlerini ve eylemlerini anlamlı ve ayrıntılı bir

³⁷ *Dokuz8haber*, “Bu Ülkeden Bir Rahip Brunson Geçti...Zaman Tüneli: Gün Gün Rahip Brunson Krizi” (19 Kasım 2018), 1.

³⁸ Beyza Şimşek, “Erdoğan’dan Boykot Kararı: ABD’yi Ne Kadar Etkiler?”, *BBC News* (14 Ağustos 2018), 1.

³⁹ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pagem Akademi, 2010).

⁴⁰ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, çev. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013).

şekilde ortaya çıkarmaya çalışmak olan bu araştırmada Yıldırım ve Şimşek'in (2008) de, nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olarak ifade ettiği sosyal bilimlerin temel araştırma yaklaşımlarından biri olan 'yarı yapılandırılmış görüşme tekniği' kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, gönüllük esasına göre 20 kişiyle yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanarak görüşmeler yapılmıştır.

İnsanların bilginin toplandığı kaynaklar olduğu araştırmalarda görüşme yapılan kişilerin çeşitli özellikleri, tutum ve davranışları, duyguları ve düşünceleri vb. birtakım konulara ait sorular yöneltilmektedir. Görüşmede katılımcıların öncelikle demografik özelliklerine ilişkin bilgiler istenmiş böylelikle boykota katılma ve katılmama kararları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Ardından katılımcılara, ürün satın alırken yerli malının öncelikli tercihleri arasında olup olmadığı, bojkot çağrıları konusunda kendilerini duyarlı görüp görmedikleri, sosyal medyadan bojkot ile ilgili paylaşım yapıp yapmadıkları, bojkot çağrısı yapılan ülkelerin ürününü alıp almadıkları ya da ellerinde varsa ellerinden çıkarmaya yönelik girişimlerinin olup olmadığı yönünde sorular yneltirmiştir. Sorulara verilen yanıtlar ışığında 7 ana tema belirlenerek, görüşmecilerin yanıtları yorumlanmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIşMA

Mülakat tekniği uygulanarak görüşme yapılan kişilerin zellikleri Tablo-1'de verilmiştir. Görüşmecilerin verdikleri yanıtlar çerçevesinde oluşturulan temalar ise Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo 1: Görüşmecilerin zellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Meslek
B1	37	Erkek	Yüksek Lisans	Mühendis
B2	47	Erkek	Yüksek Lisans	Grafik Tasarımcı
B3	52	Kadın	Lisans	Gazeteci
B4	39	Kadın	Yüksek Lisans	Akademisyen
B5	37	Erkek	Lisans	Mühendis
B6	37	Kadın	n Lisans	Grafik
B7	37	Kadın	Yüksek Lisans	Biyolog
B8	37	Erkek	Doktora	Akademisyen
B9	42	Kadın	Lisans	Gazeteci
B10	40	Kadın	Yüksek lisans	Hemşire

B11	72	Erkek	Lise	Emekli
B12	30	Erkek	Lise	Serbest Meslek
B13	49	Erkek	Lisans	Memur
B14	27	Kadın	Yüksek Lisans	K u r u m s a l Operatör
B15	26	Erkek	Doktora	Öğrenci
B16	32	Erkek	Lisans	Satış Pazarlama
B17	26	Erkek	Lisans	Öğrenci
B18	33	Erkek	Yüksek Lisans	Akademisyen
B19	36	Kadın	Lisans	İşletmeci
B20	30	Erkek	Lisans	Serbest Meslek

Çalışma kapsamında soru yöneltilen görüşmecilerin yaşları 26 ile 72 arasında değişmektedir. Araştırmaya destek vermek isteyen 20 görüşmeciden 12'si erkek, 8'i kadındır. Görüşmecilerin isimleri gizli tutulup, B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20 olarak kodlanılmışlardır.

Tablo 2: Görüşme kapsamında oluşturulan temalar

TEMA-1	Yerli Malı Kullanımı
TEMA-2	Boykota Karşı Duyarlılık
TEMA-3	Sosyal Medya Kullanımı
TEMA-4	Boykot Çağrısı Sırasında Satın Alma Kararı
TEMA-5	Boykot Çağrısına Uygun Davranış Geliştirme
TEMA-6	ABD ve İsrail Mallarına Boykot
TEMA-7	Boykot Sonrası Satın Alma Kararı

4. 1. Tema-1: Yerli Malı Kullanımı

Çalışma kapsamında görüşme yapılan kişilerin yüzde 55'i bir ürün satın alırken yerli malı olup olmasının kendileri için ayırt edici bir etmen olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte görüşmeye katılan kişilerin yüzde 45'i bir ürün satın alacakları zaman yerli malı alternatifi olduğu takdirde yerli malı almanın kendileri için öncelik olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra B16 olarak kodlanan katılımcı yerli malı ürünlerin kendisi için öncelikli olduğunu ancak kalitesi konusunda emin olursa yerli malı tercih ettiğini söylemiştir. Aynı şekilde B8 olarak kodlanan katılımcı

da, ürün satın almadan önce ürünün yerli ya da yabancı malı olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olduğunu, aynı kaliteye sahip ürünler oldukları takdirde yerli malı ürün kullanmayı ve desteklemeyi tercih ettiğini vurgulamıştır. Yerli malı ürünlerinin tercihleri arasında yer alıp almadığı yönündeki soruya B17 ve B18 olarak kodlanan katılımcılar da özellikle yerli malı arayışı içinde olmadıklarını, reyonlarda ürün dikkatlerini çekerse anlık bir karar ile yerli malı tercih edebildiklerini aktarmışlardır.

4. 2. Tema-2: Boykota Karşı Duyarlılık

Çalışmada “Boykota Karşı Duyarlılık” teması altında yer alan soruya görüş bildirenlerden yüzde 55’i boykot konusunda duyarlı olmadıklarını, yüzde 40’ı boykot konusunda kendilerini duyarlı olarak nitelendirdiklerini dile getirirken, yüzde 5’i de yerine göre duyarlı olduklarını ifade etmiştir. B1 olarak kodlanan katılımcı kendisini boykotlar söz konusu olduğunda duyarlı olarak nitelendirmediğini çünkü diplomatik bir süreç söz konusu olduğunda boykotun doğru bir çözüm olmadığına inandığını, boykot yerine o ülkeden alınan ürünlere yüksek vergi konularak devlet eliyle tepki gösterilmesi gerektiğini düşündüğünü söylemiştir. Benzer şekilde B9 olarak kodlanan katılımcı da boykotu doğru bulmadığını bu yüzden bu konuda hassasiyet geliştirmediğini ifade etmiştir. B10 kodlu katılımcı da boykot konusunda hassasiyetinin olmadığını çünkü politik bir süreç söz konusu olduğunda bunun masada siyasiler kanalı ile halledilmesi gerektiğini düşündüğünü aktarmıştır. B16 kodlu katılımcı ise boykotların anlık toplumsal tepkiler sonucu geliştiğini düşündüğünü, bu nedenle kendisini de boykot konusunda duyarlı davranmak zorunda hissetmediğini dile getirmiştir. Boykot konusunda duyarlı olup olmadığını net ifade edenlerin yanı sıra B14 olarak kodlanan katılımcı ise “yerine göre duyarlı olabilirim ama markaları kullanıyorsam ve memnunsam kullanmaya devam ederim. Kullanmadığım bir marka ise ve boykot ediliyorsa duyarlı davranırım.” şeklinde cevap vermiştir.

4. 3. Tema-3: Sosyal Medya Kullanımı

Diplomatik kriz yaşanan ülkelerin tecimsel markalarını boykot etmek ve bu konuda farkındalık oluşturmaya yönelik sosyal medya paylaşımlarında bulunup bulunmadıkları ya da başkaları tarafından ticari boykota yönelik yapılan sosyal medya mesajlarını ‘like’ ya da ‘retweet’ yapıp yapmadıkları sorulan görüşmecilerin yüzde 70’i sosyal medyada boykota yönelik bir paylaşım ya da etkileşimde bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte görüşmecilerin yüzde 25’lik bir kesimi de sosyal medya üzerinden boykot konusu ile ilgili tepkilerini dile getirdiklerini aktarmışlardır. Görüşmecilerin yüzde 5’i de duruma göre sosyal medyada etkileşimde bulduklarını söylemiştir. B6 olarak kodlanan görüşmeci boykot çağrılarına destek vermesine ve bu konuda duyarlı olduğunu düşünmesine karşın sosyal medyada herhangi bir

etkileşimde bulunmadığını söylemektedir. Aynı şekilde B7 olarak kodlanan görüşmeci de boykot konusunda duyarlı olduğunu belirtmesine karşın sosyal medyada paylaşım yapmadığını belirtmiştir. Nitekim B17 olarak kodlanan görüşmeci ise mizahi bir post söz konusu ise sosyal medyadan boykot ile ilgili etkileşimde bulunduğunu aksi halde herhangi bir paylaşım ya da beğenide bulunmadığını ifade etmiştir.

4. 4. Tema-4: Boykot Çağrısı Sırasında Satın Alma Kararı

Boykot çağrısı söz konusu olduğu süreçte ürün satın alırken ürünlerin menşesine bakıp bakmadıkları, satın alacağı ürünler diplomatik kriz yaşanan ülkelerin tecimsel markaları arasındaysa satın alma kararını değiştirip değiştirilmediği yönünde sorular yöneltilen görüşmecilerin yüzde 65'i boykot çağrısı yapılan ülkelere ait markaları almaya devam ettiklerini söylemiştir. Görüşmecilerin yüzde 35'i ise boykot çağrısı söz konusu ise ürünlerin menşesine baktıklarını ve satın alacakları ürünler boykot edilen ürünler arasındaysa satın alma kararını değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, B1, B6, B15 ve B16 olarak kodlanan görüşmeciler de ürün satın alırken menşesine baktıklarını ancak bunun boykot ile ilgisi olmadığını, kalitesini tespit etmek için baktıklarını söylemişlerdir.

B6 olarak kodlanan görüşmeci ise boykot etmek amaçlı menşesine baktığını ancak çok sevdiği markalar söz konusu olduğunda satın alma kararını değiştirmediklerini ifade etmiştir.

4. 5. Tema-5: Boykot Çağrısına Uygun Davranış Geliştirme

Boykot konusunda görüşleri alınmak üzere görüşme yapılan katılımcıların tümü ellerinde boykot yapılan ülkenin ürünleri varsa asla imha etmeyeceklerini söylemişlerdir. Görüşmecilerin yüzde 90'ı ise boykot çağrısı yapılan ülkenin ürünlerini imha etmeyecekleri gibi ellerinden de çıkarma eğilimi içinde olmayacaklarını dile getirmişlerdir. B16 olarak kodlanan katılımcı, bilakis boykot zamanı elden çıkartılmaya çalışılan bir ürünün fiyatı normalden daha düşük ise satın almaya çalıştığını çünkü daha sonra ürünün tekrar değerlendirileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Çoğunluğun boykot edilen ülkenin ürünlerini ellerinden çıkarmak istemediğini söylediği çalışma kapsamında görüşmecilerin yüzde 10 gibi az bir kısmı ise ürünleri imha etmeyeceklerini lakin elden çıkarma istediğinde olacaklarını söylemişlerdir. Bununla birlikte, B4, B12 ve B20 şeklinde kodlanan görüşmeciler imha ve elden çıkarma yapmadıklarını ancak yeni ürün alırken boykot çağrısı yapılan ürünleri almadıkları açıklamasını eklemişlerdir.

4. 6. Tema-6: ABD ve İsrail Mallarına Boykot

Görüşme yapılan kişilerden yüzde 60'ı ABD ve İsrail'e uygulanan boykot çağrısı sırasında bu ülkenin ürünlerini almaya devam ettiklerini, boykot çağrısının bu

ülkenin ürünlerini almakta kendileri adına etkili olmadığını söylemişlerdir. Görüşmecilerden yüzde 40'ı ise boykot çağrısı sırasında İsrail ve ABD'ye ait ürünleri almamaya dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. Görüşmecilerden B16 olarak kodlanan katılımcı ABD ve İsrail ürünlerini boykot sırasında da almaya devam ettiğini çünkü aynı kalitede yerli üretim ürün bulunmadığını bu nedenle yabancı menşeli ürünleri kullanmaya devam ettiğini, yapılan boykot çağrısı sırasında ve sonrasında da satın alma davranışında herhangi değişiklik olmadığını eklemiştir.

4. 7. Tema-7: Boykot Sonrası Satın Alma Kararı

“Diplomatik krizler neticesinde boykot çağrısı yapılan ülkelerin tecimsel markalarına karşı boykot uyguluyorsanız, ülkeler arasındaki sorun çözüldükten sonra boykot uzantılı satın almama davranışınız sona erer mi?” şeklindeki boykot sonrası tüketici davranışını ölçmeye yönelik soruya görüşmecilerin yüzde 55'i boykot uygulamadıklarını ve satın alma davranışlarının boykot çağrısı sırasında da sonrasında da değişmediğini ifade eden cevaplar vermişlerdir. Bunun yanında görüşmecilerin yüzde 25'i boykot çağrısı sırasında boykot uygulanan ülkenin tecimsel markalarını almamaya özen gösterdiklerini lakin ülkeler arasındaki sorunlar çözülmeye o ülkelerin ürünlerini almaya başlayabildiklerini söylemişlerdir. Görüşmecilerin yüzde 20'si ise ülkeler arasındaki sorun çözülmeye dahi bir müddet daha o ülkelerin ürünlerine karşı ön yargılı yaklaşıtlarını aktarmışlardır. B16 olarak kodlanan katılımcı, boykot uygulamadığını fakat kişisel gözlemleri sonucunda toplumun boykot eyleminin gelişici olduğunu düşündüğünü, geçmişte boykot çağrısı yapılan ürünlerin pazar payını arttırmasının da boykotların etkisiz olduğunu bir göstergesi olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerde ve diplomaside yönetimlerin ya da o ülkelerde medya, STK'lar ya da farklı oluşumların neden olduğu, hatta yönetim kademelerinden de destek bulduğu Türkiye aleyhtarlığı içeren açıklama ya da uygulamalar sonucunda toplum katmanlarında sivil bir yaptırım gücü olarak zaman zaman, bazı ülkelerin tecimsel ürün/hizmetlerinin satın alınmamasına yönelik boykot eylemlerinin yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de yapılan boykotların kimi zaman milliyetçi kimi zaman ise inançsal hassasiyetler sebebiyle ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Boykot çağrılarında bazı tüketiciler hassasiyet gösterip destek vermeyi tercih ederken, bazı tüketiciler ise birtakım gerekçeler ile boykotlara katılmamayı seçmektedir. Bazı tüketiciler için ise boykotun ne lehinde ne de aleyhinde bir fikri olmadığı görülmektedir.

Diplomatik krizler sonucunda yapılan boykot çağrıları konusunda vatandaşın görüş ve tepkilerinin incelenmesine yönelik yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile verilerin toplandığı bu çalışmada da bu amaca yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma kapsamında 20 katılımcıya yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yerli malı tüketimi konusunda görüşleri, boykot çağrıları sırasında ve sonrasında sergiledikleri hassasiyetlere yönelik sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar, literatür ışığında yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir: Katılımcıların yüzde 55'i bir ürün satın alırken yerli malı olup olmamasının kendileri için ayırt edici bir koşul olmadığını söylerken yüzde 45'i ise yerli malının kendileri için tercih sebebi olduğunu söylemiştir. Katılımcıların yerli ürünü tercih sebebi olarak görmemelerinin en önemli nedeni ise kalite açısından ithal ürünlere göre daha düşük kaliteli olarak görülmesi şeklinde ifade edilmiştir. Akbayır ve Yereli⁴¹, 2019 yılında tüketimde yerli malı tercihi üzerine yaptıkları çalışmada, tüketicilerin yerli mallarını tercih etmelerinin bazı koşulların sağlanması ile mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Yerli markaların tercih edilmesinin ürünlerin piyasadaki hâkimiyeti ile doğrudan ilgili olduğunu, ayrıca fiyat-kalite anlamında da tüketicinin tatmin edilmesinin önemli olduğu ifade etmişlerdir. Bu anlamda görüşmecilerin, yerli mallarını tercih etmeleri için söz konusu koşulların sağlanmadığını düşündüklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Katılımcıların boykot konusunda kendilerini duyarlı olarak değerlendirip değerlendirmedigine bakılacak olursa, katılımcıların yarıdan fazlasının kendilerini duyarlı olarak nitelendirmediği görülmektedir. Duyarlı olarak nitelendirmeyenler boykotu çözüm olarak görmemekte hatta diplomatik krizlerin siyaseten çözülmesi gerektiğini dile getirmektedir. Tüketicilerin boykota katılımını güdüleyen birçok sebebin olduğunu söylemek mümkündür.⁴² Nitekim, tüketicilerin boykollara iştirak nedenlerini fayda-maliyet yaklaşımı ekseninde düşünmek gerekir.⁴³ Bu bakımdan verilen yanıtlar irdelendiğinde tüketicilerin kalite ve bireysel ihtiyacı öncelmesi boykota katılımı fayda ve maliyet yaklaşımının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Diğer yandan, bireyin boykot eylemlerinin bir değişiklik yaratmak için yeterli etkiyi oluşturamayacağını, boykot ile sonuç elde edilemeyeceğini düşündüklerinden dolayı boykota katılım göstermemektedirler.⁴⁴

⁴¹ Fatih Akbayır – Ahmet Burçin Yereli, “Bir İktisadi Denge Meselesi: Tüketimde Yerli Mal Tercihi”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/18 (Eylül 2019).

⁴² Jill G. Klein vd., “Exploring Motivations For Participation In A Consumer Boycott.”, *Advances in Consumer Research* 29/1 (2002).

⁴³ Sankar Sen vd., “Withholding Consumption: A Social Dilemma Perspective On Consumer Boycotts”, *Journal of Consumer Research* 28/3 (2001), 402.

⁴⁴ Sen vd., “Withholding Consumption: A Social Dilemma Perspective On Consumer Boycotts”, 406.

Çalışmanın en önemli verilerinden birisi ise tüketicilerin çoğunluğunun, hatta boykot konusunda duyarlı olduğunu ifade edenlerin bile boykot konusunda sosyal medyada herhangi bir etkileşimden kaçınmalarıdır. Tüketicilerin boykota yönelik sosyal medya paylaşımından kaçınmalarının nedeni ise sosyal medya aracılığı ile deşifre olmaktan çekince duymaları olarak yorumlanabilir. Bireyin boykotu desteklemesine rağmen sosyal medyada bunu belirtmemesinin altında çevresine deşifre sonrası karşılaşabileceği olumsuz durumlara maruz kalmaktan kaygı duymasını göstermek yanlış olmayacaktır.

Çalışmaya dair vurgulanması gereken noktalardan biri de katılımcıların tamamının boykot çağırısı esnasında elindeki ürünü imha etmeyeceğini, yüzde 90 gibi bir oranla, neredeyse tamamına yakınının ise elindeki ürünü imha etmemenin yanı sıra ürünleri ellerinden çıkarmayı da düşünmediklerini söylemeleridir. Bu durum da bireyin toplumsal tepki geliştirirken, kendi sosyal ve ekonomik refahını önelemesinin bir sonucu olarak yorumlanabilmektedir.

Jones vd.'ne⁴⁵ göre tüketicinin markaya karşı duyduğu güven ve memnuniyet boykot çağırısına katılımı olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada da katılımcıların yüzde 60'ının boykot sırasında da ülkelerin ürünlerini almaya devam etmeleri hatta bazı katılımcıların birtakım ürünlerden asla vazgeçemeyeceklerini söylemeleri bu görüşü destekler niteliktedir.

Tüketici, satın alacağı ürünün fiyat, kalite bazen de marka bağımlılığını göz önünde bulundurunca kendisinden ödün vermek istemeyebilir.⁴⁶ Katılımcıların sadece yüzde 20'sinin boykot sonrası tepki gösterilen ülkenin ürünlerini almakta temkinli davranması, geri kalan yüzde 55'nin boykot uygulamadıklarını, yüzde 25'lik bir kesimin de boykot çağırısı bitince boykot uygulanan ülkelerin ürünlerini aldıklarını söylemeleri bireyin boykot uygulayarak kendisinden ödün vermek istemediğini gösterir nitelikte.

Uysal ve Cömert⁴⁷, tüketici boykotu katılım güdülerini ölçmeye yönelik çalışmalarında katılımcıların boykot kararı ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını gözlemlemiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da demografik özellikler ile boykota duyarlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

⁴⁵ Michael A. Jones vd., "Switching Barriers And Repurchase Intentions İn Services", *Journal of Retailing* 76/2 (2000), 266.

⁴⁶ Sen vd., "Withholding Consumption: A Social Dilemma Perspective On Consumer Boycotts", 399.

⁴⁷ Uysal – Cömert, "Tüketici Boykotu Katılım Güdüleri: Muş İli Örneği".

Çalışmanın verileri ışığında, diplomatik krizler sonucunda siyasiler ve STK'lar tarafından Türkiye'de yapılan boykot çağrılarının toplum düzeyindeki karşılığının düşük olduğu söylenebilir. Çoğunluk, boykotu önemsemez ve boykota katılmazken, boykot hassasiyeti olan azınlık ise boykotu istikrarsız bir şekilde gerçekleştirmektedir. Duyarlı ve istikrarlı bir boykot bilinci ile karşı ülkede ciddi bir ekonomik tahribat sağlanabileceğine yönelik güçlü bir inanca rastlanmamıştır.

Özetle, Türkiye ve Türk kimliğine ilişkin saldırı veya diplomatik nitelikteki yaptırımlar söz konusu olduğunda sivil toplumun elindeki en önemli güç olan boykotun toplumsal yapıda ciddi bir yaptırım uygulaması olarak sahiplenilmediği, bu konuda duyarlılık gösteren kesimin bile milliyetçi reflekslerle başlattığı boykotun çok uzun soluklu olmadığı, pragmatik nedenlerin ülke çıkarlarından daha önemli görüldüğü, dahası boykot kavramının gerçek bir yaptırım silahı olarak ne anlama geldiği tartışma konusudur. Zira satın alınan bir ürünün imha edilmesi bir boykot değildir. Bu bağlamda ithal bir ürün/hizmet satın almak yerine, yerli ürün ve hizmet satın alıp kullanmanın bilinç ve mantalite sorunu olduğu konusu bir eğitim-öğretim sorunsalıdır.

KAYNAKÇA

Akbayır, Fatih –Yereli, Ahmet Burçin. “Bir İktisadi Denge Meselesi: Tüketimde Yerli Mal Tercihi”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/18 (Eylül 2019), 409-417.

Aksu, Fuat. “Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri.”, *Rodos ve İstanköy Türklüğü*. ed. Mustafa Kaymakçı – Cihan Özgün. 55-90. İzmir: RİOTKDD, 2014.

Aksu, Fuat. *Türk Dış Politikasında Karar Alma Ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*. E-kitap: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yayınları, 2017. <https://www.tdpkrizleri.org/index.php/component/phocadownload/file/1-decision-making-and-crisis-management-in-turkish-foreign-policy?Itemid=803>

Aksu, Fuat – Çolak, Yunus. “Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Ahdi Hukuk: Kıbrıs ve Nahçıvan Krizleri”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 88 (2019), 19-54.

Aktan, Sertaç “Adım Adım Brunson Krizi: Nereden Çıktı, Nasıl Çözüldü?”, *Euronews*. (12 Ekim 2018), 1. <https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi->

Ayhan, Ahmet. *Propaganda Nedir?* Konya: Literatürk Yayınları, 2007.

Balıkçioğlu, Betül vd., “şiddet İçermeyen Bir Eylem Olarak Dolaylı Tüketiciler Boykotlarının Oluşum Süreci ve Türkiye İçin Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 62/3 (2007), 79-100. http://dx.doi.org/10.1501/SBFder_0000002034

BBC News. “Fransa’dan Arap ülkelerine ağrı: Boykot Kampanyalarını nleyin” (25 Ekim 2020), 1. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54685049>

BDS, BDS Movement. “Academic Boycott”. Erişim 30 Ağustos 2021. <https://bdsmovement.net/academic-boycott>

BDS, BDS Movement. “Academic Boycott”. Erişim 30 Ağustos 2021. <https://bdsmovement.net/cultural-boycott>

Büyüköztürk, şener vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pagem Akademi, 2010.

Çetinkaya, Y. Doğan. *1908 Osmanlı Boykotu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Dokuz8haber, “Bu lkeden Bir Rahip Brunson Geçti...Zaman Tüneli: Gün Gün Rahip Brunson Krizi” (19 Kasım 2018), 1. <https://dokuz8haber.net/gundem/politika/zaman-tuneli-bu-ulkeden-bir-rahip-gecti-gun-gun-rahip-brunson-krizi/>

EC, Ethical Consumer, “Boycotts List”. Erişim 30 Ağustos 2021. <https://www.ethicalconsumer.org/ethicalcampaigns/boycotts>

Friedman, Monroe. *Consumer Boycotts*. London: Routledge, 1999.

Güner, Sultan. “Türkiye’de Uluslararası Kriz Sonrası Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi ve Yazılı Basının Tutumu ‘24 Kasım 2015 Türk–Rus Uçak Krizi rneği’”, *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 1/5 (2017), 42-72.

Haberler, “Tüketiciler Birliği’nden İsrail Mallarına ‘Cephane Bizden Değil’ Boykotu”, (9 Eylül 2011), 1. <https://www.haberler.com/tuketiciler-birligi-nden-israil-mallarına-cephane-2980675-haberi/>

Jones, Michael A. vd., “Switching Barriers And Repurchase intentions In Services”, *Journal of Retailing* 76/2 (2000), 259-274. [https://doi.org/10.1016/S0022-4359\(00\)00024-5](https://doi.org/10.1016/S0022-4359(00)00024-5)

Klein, Jill G. vd., “Exploring Motivations For Participation in A Consumer Boycott.”, *Advances in Consumer Research* 29/1 (2002), 363-369.

Kurban, Vefa – Kulu, Tekmez. “Rus-Türk İlişkilerinde  Diplomatik Kriz: Karşılaştırmalı Yaklaşım” *Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar IV*. ed. Ali Rıza Gökbunar vd. 90-95. London: IJOPEC Publication, 2018.

Küçük, Ayşe – Kafdağlı Kuru, Tuğçe, “Dış Politika Krizi Tetikleyicisi Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Mavi Marmara Örneği”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler*. ed. Tayyar Arı – Ferhat Pirinççi. 747-775. Bursa: Dora Yayıncılık, 2016.

Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.

Sen, Sankar vd., “Withholding Consumption: A Social Dilemma Perspective On Consumer Boycotts”, *Journal of Consumer Research* 28/3 (2001), 399-417. <https://doi.org/10.1086/323729>

Smith, N. Craig. *Morality and the Market Consumer Pressure for Corporate Accountability*. New York: Routledge, 1990.

Soy, Samed –Sandıkçı, Yılmaz Türker, “Basında Hegemonik Söylem: Andrew Craig Brunson Krizi Örneği (Siyasi İktidar ile Sabah İnternet Gazetesinin Andrew Craig Brunson’un Tutuklanması ve Salıverilmesi Süreçlerinde Geliştirdiği Söylemlerin Karşılaştırılması)”, *Electronic Turkish Studies* 15/5 (2020), 2563-2587. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44255>

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Şimşek, Beyza, “Erdoğan’dan Boykot Kararı: ABD’yi Ne Kadar Etkiler?”, *BBC News* (14 Ağustos 2018), 1. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-45181660>

TDK Sözlük, 23 Ocak 2021. <https://sozluk.gov.tr>

TDP Krizleri, Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Grubu. “TDP Kriz Ana Sayfaları” Erişim 4 Ocak 2021. <https://www.tdpkrizleri.org/index.php/tdp-crisis/tdp-kriz-ana-sayfalari>

Tezcanoglu, Sercan. “Rusya’da Yapılacak 2018 Dünya Kupası Tehlikeye Girdi”, *CNN Türk* (28 Mart 2018),1. <https://www.cnnturk.com/spor/futbol/rusyada-yapilacak-2018-dunya-kupasi-tehlikeye-girdi?page=1>

UN, United Nations, *The Question of Palastine Report*. UN, 2010. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-187595/>

Uysal, Adem – Cömert, Yavuz. “Tüketici Boykotu Katılım Güdülleri: Muş İli Örneği”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 8/1 (2017), 97-125.

Uztuğ, Ferruh. *Markan Kadar Konuş*. İstanbul: MediaCat Yayınları, 2008.

Vatan, “İstersek canlarını acıtabiliriz” (12 Ekim 2006), 1. <http://www.gazetevatan.com/istersek-canlarini-acitabiliriz-89989-ekonomi/>

Yıldırım, Ali – Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.

Yücekök, Ahmet N. *Siyasetin Toplumsal Tabanı*. Ankara: A. Ü. Sosyal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1987.

Zeren, H. Emre vd., “Dijital Çağda Davutoğlu Döneminden Günümüze Türk Dış Politikasının ‘Sıfır Sorun Söylemi’ Bağlamında Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22/15 (Aralık 2017), 1879-1891.